

QIZ BOLA UCHUN OTANING ONASI BILAN MUNOSABATINING O'RNI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14312772>

Rustamova Shaxzoda Maripovna

FDU o'qituvchisi.

Annotatsiya

Maqolada o'tkazilgan nazariy hamda empirik tadqiqot natijalariga tayangan holda dunyo xalqlari, shu jumladan, O'zbekistonning global muammolaridan biriga aylanib ulgurgan ajralishlar, ularning o'sib borayotgan bolalar hayotiga ota-onalarning munosabatlari, farzandlar tarbiyasi va kelajak hayotiga ta'siri haqida fikr yuritilgan. Shu bilan birga, qiyin o'tish davrlari hisoblangan o'smirlilik va ilk o'spirinlik paytlarida ota-onaning o'rni va roli haqida tushunchalar berilgan. Shu bilan birga, mahalliy va xorijiy psixologiyada bolaning rivojlanishi va uning tarbiyasida kattalarning roli haqida gap boradi.

Kalit so'zlar

ota-ona munosabati, farzand tarbiyasi, o'smirlilik va o'spirinlik, xavotirlanish hissi, farzand himoyasi, otaning onaga munosabati, ijtimoiy rollar.

Annotation

The article focused on the relationship of parents in the lives of growing children, the upbringing of children and their impact on future life. At the same time, concepts are given about the role and role of parents in adolescence and early adolescence, when difficult transition periods are considered. At the same time, domestic and foreign psychology talks about the development of the child and the role of adults in his upbringing.

Keywords

parent attitude, child rearing, adolescence and adolescence, feelings of anxiety, child protection, father's attitude towards Mother, social roles.

Аннотация

В статье основное внимание уделено взаимоотношениям родителей в жизни растущих детей, воспитанию детей и их влиянию на будущую жизнь. В то же время даются представления о роли родителей в подростковом и раннем юношеском возрасте, когда рассматриваются сложные переходные

периоды. В то же время отечественная и зарубежная психология говорит о развитии ребенка и роли взрослых в его воспитании.

Ключевые слова

родительское отношение, воспитание ребенка, подростковый и юношеский возраст, чувство тревоги, защита ребенка, отношение отца к матери, социальные роли.

Kirish

Oxirgi paytlarda mamlakatimizda ajralishlar soni ko'payib borayotgani, buning oqibatida esa noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan qizlarda ham oila, nikoh va er-xotin munosabatlari to'g'risida salbiy tasavvurlar ham shakllanayotganini rad etish qiyin. Nafaqat noto'liq oilalar, balki to'laqonli oilalarda ham farzandlar, ayniqsa, qizlar ota-onasining o'zaro munosabatlari va muomalasiga hushyorlik bilan e'tiborda bo'lishlari sir emas. Shu jihatdan olib qaraganda, farzandlar tarbiyasida aynan otaning onaga bo'lgan munosabatini o'rganish, bu munosabat ta'siri o'sib kelayotgan qizlar hayotida aks etishini o'rganish dolzarb masaladir.

Butun ulg'ayish davrida ota-onalar bola uchun juda muhim odamlardir va ular farzandi nazarida turli xil "qiyofada" harakat qilishadi. Bu, birinchi navbatda, hissiy iliqlik va qo'llab-quvvatlash manbai bo'lib, ularsiz bola o'zini himoyasiz va yordamsiz his qiladi. Ikkinchidan, ota-ona hayotning ne'matlari, jazolari va mukofotlarining boshqaruvchisi, boshqaruvchi hokimiyatdir. Uchinchidan, ota-onalar namuna, o'rnak, eng yaxshi shaxsiy fazilatlarning timsoli, boshqa odamlar bilan munosabatlar modelidir. To'rtinchidan, ota-onalar murakkab hayotiy muammolarni hal qilishda bilim manbai, hayotiy tajriba, do'stlar va maslahatchilardir. Bola o'sib-ulg'aygan sari bu funktsiyalarning nisbati va ularning psixologik ahamiyati o'zgaradi. O'smirlik davrida, rivojlanishning oldingi bosqichlarida bo'lgani kabi, oila hissiy iliqlik va qo'llab-quvvatlash manbai sifatida o'z ahamiyatini saqlab qoladi. Ushbu qo'llab-quvvatlash, ayniqsa, muhimdir, chunki o'smir o'zini o'zi anglashning intensiv shakllanishi bosqichiga kiradi, ko'pincha qarama-qarshi tajribalar, qutbli baholashlar, o'tkir pastlik tuyg'usi va muvaffaqiyatsizliklarga adekvat va konstruktiv javob bera olmaslik bilan birga keladi. Bunday sharoitda aynan oila o'spirinda ishonchni uyg'otadigan doimiy optimistik qo'llab-quvvatlash manbai, uning fazilatlarini xotirjam, muvozanatli baholash manbai bo'lib, asosiy xavfsizlik tuyg'usini ta'minlay oladi. Oila haqida tasavvurlari shakllanayotgan bolaning oilaga bog'liqligi juda katta. Ota-onalar uning uchun "oliy kuch" bo'lib, ehtiyojlarining katta qismini, shu jumladan, moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liqdir.

Yuqorida aytganimizdek, bolaning rivojlanish davridagi o'smirlik davri alohida ahamiyatga ega, chunki bu davrda tengdoshlar guruhidagi mavqe asosan obro'li narsalar – kiyim-kechak va boshqalar mavjudligi bilan belgilanadi. Ayniqsa, o'spirinlik davrida ota-onalar endi bola uchun bolalik davridagi kabi mutlaq hokimiyat emas. Bolalar ota-onalarni tanqidiyroq idrok qila boshlaydilar. Taqlid qilish istagi va ota-onalar bilan identifikatsiya darajasi sezilarli darajada kamayadi va boshqa odamlar o'rnak va namuna bo'la boshlaydilar: tanishlar, tengdoshlar, mashhur shaxslar. Shu bilan birga, o'smirlar “yaxshi namuna bo'ladigan” ota-onalarga ega bo'lishni xohlaydilar, o'spirinlar “ota-onalari bilan faxrlanishni, ularni hayratga soladigan odamlar sifatida ko'rishni xohlashadi” va keyin qoida tariqasida, o'zlarini juda qulay his qilishadi. O'smirlik davrida ota-onalarning eng muhim vazifasi bolaga murakkab hayotiy muammolarni hal qilishda yordam berish, tushuntirish, xabardor qilish va hayotning turli tomonlarini baholashni shakllantirishga yordam berishdir. O'smir kattalarning ijtimoiy rollarini jadal o'zlashtirish davriga kiradi, uning ijtimoiy doirasi jadallik bilan kengayib boradi va mustaqillikka bo'lgan barcha intilishlar bilan o'smirlar hayotiy tajribaga va kattalarning yordamiga juda muhtoj. Ota-onalarning bu rolini o'smirlarning o'zlari his qilishadi.

Oila o'smir shaxsini shakllantirishda hal qiluvchi rollardan birini o'ynaydi. Oila bolaga muloqot tajribasi va ota-ona ta'sirini to'plashni, turli avlodlar, turli jinsdagi odamlar bilan o'zaro munosabatni ta'minlaydi, deyarli doimiy ravishda bola shaxsining barcha jihatlariga ta'sir qiladi. Ota-onalar va farzandlari o'rtasidagi munosabatlardagi muammolar ko'pincha bolaning ijtimoiy aloqalari, uning tashqi ko'rinishi, maktabdagi va oiladagi xatti-harakatlari bilan bog'liq, ammo umuman olganda, aksariyat o'spirinlar bu munosabatlarni ijobiy tavsiflaydilar, otasidan ko'ra, onasi bilan ishonchliroq muloqot qilishadi.

Mahalliy va xorijiy psixologiyada bolaning rivojlanishi va uning tarbiyasida kattalarning roli haqida gap ketganda, birinchi navbatda onaning roli nazarda tutilgan. Hatto aksariyat hollarda, ota-onalar ajrashganda farzandlari sud qarori bilan onalarga berilganligi onaning ancha muhim o'ringa ega, deb hisoblanishidan dalolatdir. Bola uchun otadan ko'ra, onaning roli muhimligi, otaning o'rni esa ko'pincha “sahna ortida qoldirilgani” yoki noto'liq oilalarda bolaning rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil etishda ko'rish mumkin-ki, bola onasidan ko'ra, otasiga nisbatan ko'proq qo'rquvga ega.

Xavotirning yuqori darajasi, ko'pincha o'zini past baholash, da'volar darajasi, ijtimoiy aloqalarni o'rnatishdagi qiyinchiliklar va umuman olganda, tushkun hissiy holat va tushkun kayfiyat ko'pincha otalar sabab paydo bo'ldi. Ammo otaning

rolini faqat to'liq bo'lmagan oilalardagi onalar misolida tahlil qilish, fikrimizcha, to'g'ri xulosa chiqarishimizga imkon bermaydi. Chunki bu holatda bolaga qo'shimcha omillar ta'sir qiladi, masalan, oilaning ijtimoiy va iqtisodiy holatining pasayishi, ko'pincha ajralish paytida va ota-onalar o'rtasidagi keyingi munosabatlarda keskin hissiy holat, yolg'iz qolgan ona bilan otaning munosabatlardagi o'zgarishlar (bu onaning otasi bajargan yoki bajarishi mumkin bo'lgan funktsiyalarni o'z zimmasiga olishi kerakligi sababli sodir bo'ladi, bu uning hissiy holatiga ta'sir qiladi) va hokazo. Umuman olganda, noto'liq oilaning ko'plab muammolari orasida uning bolalarni tarbiyalash va ijtimoiylashtirish instituti sifatida ishlashining qiyinligi muammosi dolzarbdir.

Hozirgi vaqtda otaning rolini, birinchi navbatda, to'liq oilalarda batafsilroq va mazmunli tahlil qilish zarur, bu bizga bolani tarbiyalashda ota va onaning funktsiyalarini ajratishga va otaning onaga nisbatan munosabatining bola tarbiyasiga ta'sirini o'rganish imkonini beradi. Bu borada ota-ona rollarining mazmunini aniqlashda biologik omillarning ustuvorligi mashhurligini yo'qotmoqda. To'liq psixologik rivojlanish uchun bolaga nafaqat jismoniy farovonlik, balki qo'llab-quvvatlash, mehr, e'tibor va g'amxo'rlik ham kerak, bu faqat biologik omillarga asoslanishi mumkin emas. Bu yerda ijtimoiy omillar muhim ahamiyatga ega, hozirda mutaxassis tadqiqotchilarning diqqat markazida ham aynan shu masala dolzarbdir.

Bola hayotida otaning onaga munosabati muhim. Otalik ijtimoiy rolining normalariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, ular hali ham onalik rolining funktsiyalariga qaraganda ancha zaifroq. Oiladagi otaning an'anaviy roli - boquvchi (lekin hozirda erkaklar va ayollarning maoshlari tenglashtirilgan bo'lganligi va ishlaydigan ayollar soni barqaror o'sib borayotganligi bois, eng muhim o'rinda emas), ishdagi murabbiy (ammo hamma bolalar ham otani ish joyida kuzatishi mumkin) va nihoyat, "kuch ramzi", ya'ni himoyachi, tartibga soluvchi shaxs, oila hayotini tashkil qiladi hamda ushbu oilada qabul qilingan normalarning bajarilishini nazorat qiladi. Otaning ma'muriy, tartibga solish va jazolash funktsiyasi mutaxassislar tomonidan eng keng tarqalgan va ijtimoiy stereotiplarda aniqlangan, deb hisoblanadi.

Turli oilalarda otalarning xatti-harakatlari va oila a'zolariga munosabatining juda katta farq qilishi, tabiiy albatta. Ba'zi otalar oilada rafiqasining barcha yumushlarida yordamlashib, farzandlari hayotida faol ishtirok yetadilar, boshqalari esa, yuqorida aytib o'tilganidek, ta'lim jarayonining o'zidan ko'proq tashqi va mavhum funktsiyalarni bajaradilar. Lekin ayni paytda otalarni ham tushunish mumkin: ishda bandlik va qattiq charchoq holati kabi. Otalar bunday

holatlarni tabiiy, deb bilishadi hamda ko'pincha bola tarbiyasi va boshqa uy yumushlari kabi barcha vazifalarni ishsiz – uy bekasi bo'lgan onalarning yelkasiga yuklaydilar. Shu o'rinda oilada nafaqat bolalar, balki onalarning ham bajargan ishlari va shijoatlari otalar tomonidan rag'batlantirilib turilishi maqtovga sazovor ishdir.

Ammo so'nggi yillarda, mutaxassislar fikricha, onalarning jamoat hayotida yanada faol ishtirok etishi kuzatilmoqda, ular tobora jamoat ishlari ko'proq shug'ullanmoqdalar, bu esa yanada qiziqarli vaziyatga olib keladi, ya'ni to'g'ridan-to'g'ri tarbiya funktsiyalari bolaning o'z yelkasida qoladi yoki buvilar, o'qituvchilar, enagalar va boshqa shaxslar zimmasiga yuklatiladi. Shu bilan birga, ona, xuddi ota kabi, asosan bolaga tashqi funktsiyalarni bajarishni boshlaydi.

Shunday qilib, otalarning onalarga nisbatan munosabatlaridagi xatti-harakatlari asosan an'anaviy meyorlarga, shu jumladan, erkak qiyofasidagi jazo, kuch, himoya va nazorat funktsiyasiga asoslanadi, degan xulosaga kelish mumkin. Mutaxassislarning fikricha, hozirgi kunda zamonaviy jamiyatda, oilada otaning roli va funktsiyalari haqida ommaviy stereotiplarda hech qanday o'zgarish yo'q. Ularning tarkibida ular an'anaviy bo'lib qolmoqda. Shunga qaramay, bolaning rivojlanishida otaning juda muhim rol o'ynashi inkor etilmaydigan haqiqatdir. Bu, ayniqsa, otaning (to'liq bo'lmagan oilada) yo'qligi holati, ayniqsa qizlarga, salbiy ta'sir qiladi. To'liq oilalarda esa, erning xotiniga, ya'ni bolalarning onasiga salbiy munosabati yoki e'tiborsizligi mana shu oilada tarbiyalanayotgan qizlarning dunyoqarashi va oila boshqaruvchisi hisoblangan otalar – erkaklar to'g'risida tasavvurlarining noto'g'ri shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Tajribamizdan ma'lumki, otaning ardog'ida va oilada qiz-ayollarga nisbatan otaning hurmatini ko'rib va his qilib voyaga yetgan qizlar kelajakda malikalar singari oila bekasi bo'ladilar.

Xulsa sifatida aytish mumkin-ki, barcha davrlar va barcha mamlakatlarda ayollar doim avaylanganlar.

Umuman, erkakning rafiqasiga ko'rsatadigan mehribonligi, parvarishi har qanday javohirdan ham qimmatlidir. Ayol kishi erkakdan qalbi daryolik, lutfkorlik, latif so'z, dilxushlik, shirin va go'zal muomala, g'ayrat va shijoat kutadi... nozik bir niholning ko'chirilgani kabi boshqa oilaga borgan qiz ham yangi oilasida otasining onasiga qilgan ijobiy munosabatlarini kutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Rahimjon Usmonov. Saodatnoma. Toshkent, "O'qituvchi", 1995 yil. 326-b.

Kon I.S. Rebyonok i obshestvo. M.: Glavnaya redaktsiya vostochnoy literaturi izdatelstva «Nauka», 1988./ 4-10-str.